

CE ȘTIM DESPRE LUME?

(*urmare*)

În seria de articule publicate sub acest titlu în „Contemporanul“ am atins cele mai însemnate întrebări ce și-a pus omenirea și am arătat ce deslegare le-a dat știința din timpurile noastre. Mai întâiu am arătat ce se află în lume, anume *materie și spațiu*, am arătat cum e grupată materia și sistemele de corpuri ce formează, etc; am arătat cum se formează și cum se strică sistemele planetare; am urmărit mai de aproape cum s'a format pământul și cum va sfârși și apoi am dat o idee scurtă dar adevărată despre istoria ființilor viețuitoare și despre nemăsuratul timp cerut pentru ca o planetă să-și îndeplinească cursul vieții sale. Acuma ne întoarcem la om, vroim să arătăm cum desleagă știința întrebările ce ne putem pune despre începutul și vechimea omenirii, despre chipul cum a ajuns oamenii la dezvoltarea intelectuală, etc de acuma; vom cerceta cum au ajuns oamenii să-și facă închipuirii despre o lume viitoare, după moarte, despre îngeri, diavoli, D-zeu, Satana, etc. vom arăta cum au descoperit oamenii cele mai trebuitoare lucruri și cum s'a născut limba, moralitatea, etc.

Acuma de o dată să răspundem la întrebarea despre începutul omenirii.

După cum am arătat în unul din numerele trecute, oamenii n'au fost totdeauna pe pământ. Deși nu e cea de pe urmă ființă de pe pământ, cum din greșală s'au deprinsu a zice unii și alții, dar omul e dintre cele mai nouă. Naturaliștii amețiți de poveștile biblice multă vreme au crezut că omul nu se află pe pământ, de cât de câte-va mii de ani; dar încet încet descoperirile se înmulțiră și naturaliștii înțeleseră,

că pământul, în loc de a fi de 6000 sau 7000 de ani, durează de bilioane; că omul chiar se află pe dînsul de milioane de ani. Acuma s'a făcut pentru omenire o istorie cu totul deosebită de cea amintită de unii poeți. În loc de a fi fost omul la început o ființă superioară și perfectă și apoi să fi căzut, cercetările ne arată, că omul a fost la început o bestie selbatecă; care nu cunoștea nemica mai mult de cît momițele mari de acuma. Acuma știm noi că omul a cîștigat încet încet calitățile, cari-l deosebesc de animalele superioare. — Perioda de timp în care omul a dus o viață selbatecă e mult mai lungă de cît perioda așa numită a civilizației.

Cele mai vechi urme de existența omului s'au aflat în Franția de abatele Bourgeois, acest naturalist a descoperit arme de cremene foarte reu lucrate în o pătură neumblată și care face parte din acele terenuri cunoscute în geologie sub numele de terenuri miocene mijlocii. De la timpul cînd se așezau acele pături în fundul unei ape pe malurile căriea rătăceau triburi selbatece de oameni înarmați cu arme de cremene și până acuma, nu încape vre-o îndoială că au trecut milioane de ani. Oamenii de la început nu cunoșteau focul înse prin miocenul superior s'au găsit urme, pe cari abatele Bourgeois și alți naturaliști le socot a fi lăsate de focurile aprinse de selbatecii de pe acele vremi îndepărtate. In terenurile mai nouă încă s'au găsit arme de pîetră, dar mult mai bine lucrate, dar tot cioplite și numai tîrziu de tot, aproape de timpurile istorice au apărut popoare cu arme de pîetră lustruită. Vrîsta pîetrei lustruite compărată cu a cea acelei cioplite e neînsemnată.

Unele popoare selbatece din zilele noastre nu s'au rîdicat mai sus de starea de cultură a selbatecilor din vrîsta pîetrei și înadevăr la dînsule se găsesc și acuma arme de pîetră lucrate și întrebuintate ca și la oamenii de demult.

După un timp ajunseră oamenii a întrebuița metale în locul pietrei și a-și face arme dintr'însele. Cel mai însemnat din acele metale a fost bronzul făcut din amestecarea aramei cu costoriul. La popoarele din Europa a fost o vreme cînd bronzul iera metalul întrebuițat mai mult, de sigur înse că armele de piatră tot se aflau încă în întrebuițare. Cum că armele de piatră se întrebuițau și în timpul predominării bronzului, ne dovedesc descoperirile făcute în *tumuli*, adică în mormanele rîdicate deasupra mormintelor războinicilor însemnați. Bronzul iera metalul cel mai întrebuițat în timpurile eroice ale Grecilor, așa în Homer se vorbește foarte ades de arme de bronz și numai rar de fier; ba chiar acesta e privit ca metal scump.

După vrîsta bronzului vine alta în care fierul începe a luă locul bronzului și a ajunge iel metalul cel mai întrebuițat. Vrîsta fierului face parte din perioda istorică; vrîsta bronzului și a pietrei lustruite au mai lăsat oare cari amintiri, și poate că numai vrîsta pietrei cioplite se cuvine să poarte numele de vrîstă preistorică a popoarelor ce au locuit Europa.

După această scurtă schițare a fazelor prin cari a trecut omenirea de la arătarea iei pînă acuma, vine să răspundem la întrebarea unde s'au arătat pentru întâiași dată oamenii?

Naturaliștii știu că toți oamenii de pe pămînt formează o grupă strîns legată cu momițele antropomorfe (gorila, șimpanzeul, gibbonul, urang-utangul.) și că aceste momițe sînt de loc din lumea veche. În America nu s'au găsit remășiți fosile de momițe de acestea; prin urmare strămoșii omului sînt de loc din lumea veche și de aici s'au întins încet și din foarte vechi timpuri peste tot pămîntul:

Dar viniștii sau mai bine Transformiștii nu zic, că omul se trage din vre una din momițele actuale; acele momiți din cari s'a desvoltat genul omenesc de mult

au dispărut de pe fața pământului.—Transformiștii zic numai că din câte animale sînt pe pământ, momițele antropomorfe sînt cele mai de aproape înrudite cu omul, că răstrămoșii lor și cu răstrămoșii oamenilor au format o dată o singură specie, din care apoi s'au născut în cursul vremii și momițele antropomorfe și omul.

Să vedem acuma și cum au ajuns oamenii să-și formeze limba. Problema e astfel: să explicăm cum s'a trecut de la limba ce se află la animalele superioare, la limba cea mai veche pînă la care ne poate duce cercetarea științifică a limbilor actuale, adică limbistica. Înainte de a arăta cum s'a făcut trecerea, trebuie să arătăm lămurit în ce constă limba animalelor și în ce limba cea mai veche pînă la care ne împinge limbistica.

Animalele cele mai superioare arată simțirile lor prin gesturi, prin schimbarea fizionomiei, prin strigăte feliurite, ori cine știe, că chiar găinile au o mulțime de gesturi prin cari în mod natural și înțeles nu numai de găini dar și de noi, își arată simțirile lor; de asemenea strigătele lor sînt foarte bine înțelese, cînd una țipă de spaimă, ori de bucurie, toate cele câte aud înțeleg. De reu de bine și aceasta e o limbă, căci e un mijloc de a-și comunica simțirile și ideile, de vor fi avînd. — La momițe rudele de aproape ale noastre limba gesturilor, fizionomiei și țipetelor felurite e destul de bine dezvoltată.

Limbistica cercetînd limbele aflătoare în întrebuințare printre oameni a putut să le grupeze în trei grupe deosebite: *monosilabice sau izolante, aglutinante și flexionare*. Ca exemplu vom aduce, pentru cele, monosilabice limba *chinăză*; pentru cele aglutinante limba *turcească*, cea *ungară*, etc; pentru flexionare limbele *semitice* (ebraică, arabă etc), *hamitice* (egipteană,) și *indoeuropene* (sanscrită, persă, celtă, latină, greacă, slavă, germană,..).

În limbele monosilabice silabele au înțeles și se întrebuințază fără a forma din ieie cuvinte. Înțelesul fie

cărei silabe efoarte nehotărît și numai prin locul ce ocupă față cu alte monosilabe își hotărăște înțelesul. Unele limbi monosilabice sînt așa de sărace încît trebuie să slujască foarte mult gestul ca explicare; călătorii spun de popoare selbatece, cari nu pot să se înțeleagă la întunec și trebuie să facă foc ca să vorbească.

Lîmbele aglutinante au de asemenea silabe cu înțeles, dar aceste silabe se lipsesc pentru a forma cuvinte; o silabă are înțeles mai principal și celelalte silabe deși fiecare cu înțeles cunoscut, dar slujesc pentru a lămuri bine ideea arătată de silaba principală.

În limbele flexionare silabele nu mai păstrează toate un înțeles, ci înțelesul s'a concentrat asupra cuvîntului, silabele cad la rolul de *sufipte*, adecă de cuvintele; cari arată nuanța înțelesului exprimat de silaba rădăcină a cuvîntului. Mai mult încă, silaba cu înțeles sau sufiptele pot arăta nuanțe ale cugetărei prin schimbări în vocala lor, etc.

Să luăm un exemplu: *fugim*, are cuprins înțelesul fundamental în silaba *fug*, iar *m* de la urmă n'are pentru noi nici un înțeles, ci arată numai că verbul e de persoana întâia. În latinește ieră forma *fugimus* tot cu același înțeles. La latină *mus* nu avea nici un însemnare ca cuvînt deosebit. Formele vechi ale limbei ariace aveau înse în loc de *mus*. *masi*, care servă tot ca sufipt la persoana I înmulțit dar *ma* și *si* tot aveau oare care înțeles *ma*-ieș și *si*-ieș; decî *masi* egal *ieș*, *iel*. Așa dar căpătăm pentru cele mai vechi forme ariace *fug*, *ieș*, *iel* pentru *fugim*.... Atunci înse limba ariacă trebuie considerată ca formată din o limbă aglutinantă, căci vedem că constă din silabe cu înțeles lipite între dînsese.—Mai departe putem fi siguri că limba din care s'a făcut acea aglutinantă care a dat naștere ariacei, a fost monosilabică.

Prin urmare trebuie să fi fost un timp cînd nu se vorbeau de cît limbi monosilabice; limbele aglutinante s'au format din altele monosilabice mai vechi și cele

flexionare s'au format din aglutinante. După cum au
remas și până azi selbateci în vrsta de piatră, așa au
remas limbi în faza monosilabică; și după cum cei
mai mulți selbateci vor pieri fără să se desvoalte mai
departe așa vor pieri poate și toate limbele monosila-
bice și aglutinante.

(va urmă).

I. Năd'jde.

LA POETI.

De'n crierii miei tineri dar de speranță seci
N'ași fi simțit desgustul cu brațele lui reci,
Și de n'ași ști amorul, că'n lume nu există,
Ca și speranța'n ceriuri și raiul pe pământ
Tot poate înc'odată pe-a lirei coardă tristă
M'ași încercă a spune a dragostei vechi cînt! . . .

Dar toate-s vechi acuma, trecute vai sînt toate. . .
Amor, speranță ceriuri produc hilaritate. . .
Și oamenii nemernici și fără poezie
Pe-a spinilor cărare din ce în ce s'afund
Minciuna și cu vițiu ținînd lumea'n robie
Sub masca inocenței și-a dragostei s'ascund! . . .

Și ce-a ramas pe lume poetilor să cînte
Trecutu'n a lui mantă, ruinele lui sînte?
Popoarele-n popoare lovind fără de mla
Despotii cei puternici, poporul asuprit,
Femeile pierdute sub zimbet de copilă,
Ori Don juanul sarbed cu părul pudruit?

Cîntă-vor vinul, cîmpul, a codrilor recoare
Păstoriul cu-a lui turmă pe-a stîncelor spinare,
Și ceriul plin de stele, a toamnei avuție,
Părău-ascuns în codri cu tainicu-i mormur? . . .
Său stîncele pleșuve, verdeța din cîmpie
A scriilor recoare și-al nopței vâl obscur?

Său plin de indignare cu-a satirei oglindă
Vor arătă deșertul sub masca lui rizindă?
Vor ridică'ncet vălul coruptei Mesaline,
Sub zimbet de fecioară, hidoasele corupții. . . .
Și vorbele umflate de libertate-crime,
Și-n inocență-ascunse cele mai triste viții?
Patriotismul, vorbă-o scară spre putere
Poporu'n prada foamei, cum fără vreme pierе,
Femeea cea cinstită, minciună prefăcuta
Si prostitut bărbatul la babe cu averi!
Totul prozaic, josnic, minciuna prefăcută
Și oamenii fără țintă ce cat numai plăceri!

Pe Mosoleul splendid al fostului amor
Bacanta cum ridică, spasmodicu -i picior,
Cu corpul gol, cu buza mușcată 'nvinețită
Și bată de orgie și tristă veselie,
Bînd sucui desfrănării, din cupa mult slăvită,
Din cupa fericirii și-a blîndeii poezii? . . .

Un D-zeu în ceriuri ce ține lumea'n noapte
Și preuții slugarnici cu vorberde dreptate luj
Ce fac din ceriu, mașine de jug și de sclăvie
Și umbră din lumina religiei lui Crist. . . .
Spectacolul e vesel, e demn de poezie
Demn, fără îndoială de-o mină de artist!

O voi geniî inalte, copii, ai poezier
Lăsați trecutul aspru lăsați drumul robier
'Nalțați-vă cu gîndul pe-aripa libertăței
Cîntați fără sfială al Deșteptării timp.
Lumea de azi însuflă desgustul tinereței
Deci înghîmpați-o veșnic cu al satirei ghimp!

Lasăți, Independența, lăsați resboiul care
Împinge fără milă popoarele'n popoare,
Lasăți blînda femeie, cu zimbet de dulceață
Cu pulpa iei rotundă, amoru-i-un mister,
Cîntați-i deșteptarea și dreptul iei la viața
Nu-o înjosiți croșînd-o c'ați dus'o pîn' la cer! ..

Const. Mille.

Educația intelectuală morală și fizică

după H. Spencer.

(urmare).

Lea-î predică să se stăpânească și copilul vede că mama însă-și nu se poate stăpîni, căci îl ocărăște pentru lucruri de nemic. Lea nici nu-și închipue că în odăea dădacei ca și în lume, singura disciplină folositoare e cunoașterea urmărilor, bune sau rele, plăcute sau neplăcute, cari urmează firește din faptele noastre. Educația dată de mamă ar fi vătămătoare, dacă copilul n'ar tinde cu o putere foarte mare a ajunge la tipul moral al rase din care face parte.

Și acuma ne punem întrebarea, dacă educația intelectuală e mai bine îngrijită. Dacă crezi că spiritul omnesc are legi, și că dezvoltarea inteligenței la copil se face după aceste legi, urmează că educația, fără cunoașterea acestor legi, nu poate fi de cît greșită. A presupune că vei putea regula formarea și adunarea ideilor, fără deosebită educație intelectuală e absurd. Așa dar ce educație există acuma, cînd mai nici un părinte și numai cîți va profesori cuno-c cîte ceva din *psychologie!* Nici nu se putea ca sistemul de educație așezat acuma să nu fie greșit în formă și în fond. Lucrurile cele mai de samă se trec sub tăcere și se impun spiritului lucruri vătămătoare și încă fără vre o regulă măcar. Părinții călăuziți de ideea greșită, că toată educația stă în citirea cărților, pun copiii la abecedariu cîți va ani prea de vreme. Educătorii noștri ne știind un lucru așa de simplu, că adevăratele cărțile sînt un mijloc indirect de educație, cînd ne lipsește puțința de a învăța de a dreptul—un mijloc de a vedea cu ochii altora, aceea ce nu putem vedea cu ai noștri,—se grăbesc a ne da cunoștinți prin cărți, în loc de a ne face să le luăm de a dreptul din observarea naturii.* Pentru că nu știu nemăsuratul preț al educației de la sine, care e rodul celor dintăiți ani; pentru că nu știu că observarea neîncrețată, ce copilul face asupra naturii, trebuie să fie încurajată și făcută cît mai exactă și mai complectă, se năjesc a ocupa și mintea copilului cu lucruri cari, la această vîrstă, sînt neînțelese și desgustătoare. Stăpîniți de credința falsă care îi face să se închine la simbolele științei în loc de la știință, nu înțeleg că numai atunci trebuie să alege la ajutorul cărților, cînd copilul cunoaște toate lucrurile cuprinse în casă, în grădină, pe uliță, etc, și cînd toate lucrările ce se fac în aceste locuri îi sînt cu totul cunoscute: și nu numai pentru că e mai folositoare cunoștința căpătată din observarea lucrurilor, ci și pentru că cuvin-

tele scrise în cărți n'au nici un înțeles, nu pot deșteptă vre o idee de cât dacă există o experiență despre lucrurile de cari e vorba. Spiritul nostru merge de la concret la abstract, cu toate acestea, gramatica, care ar trebui să închee studiile, le începe! Geografia politică, lucru mort și fără interes pentru copil, care ar trebui să fle un adaus la sociologie, se începe de timpuriu, în timp ce adevărata geografie, lucru înțeles și plăcut în sine, iese aproape de tot ne băgată în samă.

Mai toate lucrurile sînt începute de a îndoasele, definițiile, regulile și principiile se pun de la început, în loc de a fi dezvoltate încet încet spiritului prin observarea cazurilor. Apoi, în fundul sistemului, iese înrădăcinată învățarea pe de a rostul, care jertfește înțelesul pentru buche. Prin educarea de acuma se face din copil primitorul ideilor streine, dar nu un cugetătoriu harnic, un cercetător al adevărului: se încarcă prea mult crierul și se timpesc mulțime de inteligenți. După examene cărțile se lasă la o parte, cunoștințele ciștigate, nefiind organizate și legate, se pierd iute și cite rămîn nu slujesc la nimic, căci nu s'au deprins copiii în arta de a întrebuința cunoștințele și de a gândi printr'înșiși înșiși. Mai adăugiți că cele mai multe din lucrurile învățate nu au nici o valoare și că mulțime de cunoștinți folositoare au fost lăsate cu totul în uitare.

Așa dar educația fizică, morală, intelectuală a copiilor e grozav de greșită; și în mare parte e astfeliu, pentru că părinții nu cunosc de felii știința, care singură ar putea să-i lumineze în această privință. Ce urmări bune putem aștepta, cînd vedem că se încearcă a deslega cea mai grea problemă, educarea copiilor, niște oameni cari nici n'au gîndit măcar a căpăta principiile, după cari ar trebui să se deslege problema aceasta? Trebuie multă învățatură, pîn ce ne deprindem a face ciubote, a zidi o casă, a cîrmui o corabie, a conduce o locomotivă. Cine ar putea oare crede, că dezvoltarea unei ființi omenești în privința corporală, intelectuală și morală ar fi mai ușoară, ar fi așa de simplă, încît cel întâiu venit ar putea să o îngrijască, fără nici un studiu mai dinnainte?—Dar cînd știm că această dezvoltare e una din cele mai grele din natură și mai delicată, oare nu e culmea nebuliei de a o încredința unor oameni nepregătiți pentru aceasta? Mă se pare că un tată, care a lucrat după principii greșite, primește fără judecată și și-a pierdut iubirea fiilor seî, i-a împins la revoltă, la ruina morală, și și-a pricînit propria-i nenorocire, ar putea cugeta, că cunoașterea psihologiei i-ar fi fost mult mai folositoare de cît a lui Eschyle. Cînd o mamă plînge moartea fiului seu întâiu născut, mort din urmările unei scarlatine, și dacă

un doctor conștiincios îi spune că copilul n'ar fi murit, dacă nu i s'ar fi slăbit constituția prin abuz de învățatură; când e zdrobită sub îndoită greutate a durerii și a muștrărilor de conștiință, puțină mîngiere va afla, dacă știe a ceti pe Dante în italienește, sau dacă poate cînta bucați din Beethoven.

Vedem așa dar că pentru a putea crește bine copiii trebuie să cunoaștem principiile fiziologiei, și adevărurile elementare ale psihologiei. Mulți vor zîmbi la aceste rînduri. Să cerem ca părinții să capete niște cunoștinți așa de ascunse, li se va părea nebunie. De bună samă, dacă s'ar cere de la toți părinții cunoștinți adînci în aceste materii, am cădea în absurditate. Nu cerem aceasta. Va fi de ajuns a da elevilor principii generale, cari li se vor sădi, dacă nu va fi cu puțință în chip rațional, cel puțin empiric. Orî cum ar fi, iată fapte neîndoelnice: dezvoltarea fizică, intelectuală și morală a copiilor e supusă la legi; dacă părinții nu se țin de feliu de aceste legi, moartea urmează numai decît; dacă nu se supun de cît până la un punct, urmează defecte fizice, morale și corporale; numai cînd s'ar supune complect, ar putea copiii să ajungă la o dezvoltare perfectă. Judecați prin urmare, dacă acei cari vor ajunge într'o zi părinți n'au nevoie se învețe aceste legi.

Să trecem acum la rolul de cetățan. Să ne punem întrebare ce feliu de cunoștinți fac pe un om în stare de a îndeplini acest rol. Nu putem zice că se lasă cu totul afară studiile cari au, cel puțin cu numele, oare care legătură cu datoriile cetățenești. Între aceste studii mai multă băgare de samă se dă istoriei.

Dar cunoștințele ce se dau, sub acest nume, tinerimei, sînt fără de valoare pentru viață. Faptele puse în cărțile de istorie pentru scoli și acele cuprinse în cărți mai serioase scrise pentru oamenii în vîrstă, nu pun în lumină, nu arată adevăratele principii ale activității politice. Biografiile regilor, împăraților, domnilor (și copii nu învață altă ceva) nu aruncă nici o lumină asupra științei sociale. A ști pe din rost intrigile curței, comploturile, și alte lucruri asemenea, cu numele persoanelor amestecate, nu ne ajută de feliu pentru a afla pricinile înaintărei, propășirii națiilor. Cetim că la cutare vreme a fost sfadă pentru stăpînire, că această sfadă a adus o bătălie; că generalii și locotenenții se numea așa sau așa; că aveau fie-care atîtea mii de oameni de infanterie și atîtea de călărime și atîtea tunuri; că au așezat trupele lor în cutare sau cutare feliu; că au manevrat, atacat; că la cutare ceas au suferit o pierdere sau au cîștigat ceva; că la cutare mișcare a fost omorît un general și un regiment a fost zeciuit; că după toate acestea, cutare parte a biruit; că au fost atîția oameni uciși, atîția rîniți și atîția luați prinși. În toate a-

ceste amărunte, se găsește oare măcar unul care să te învețe a te conduce ca cetățan? Prin urmare deși cineva poate găsi plăcere citind povestirile bătrânilor, aceasta nu dovedește ca asemenea cunoștinți ar fi de vre un folos. Dacă ar veni cineva și ți-ar spune că mița vecinei a fătat șese mișșori, din cari doi albi, doi târcați și doi negri; ai zice că acest fapt nu-ți folosește de feliu. Acuma gîndește bine asupra masei faptelor istorice învățate cu atita osteneală prin scoli și veți ajunge la aceea-și încheiere. Toate faptele cuprinse acolo sînt nefolositoare, cetește-le, dacă vrei, ca niște lucruri pentru pierderea vremei, dar nu așteptă să tragă dintr'insele vre un folos.

Ceea ce compune adevărata istorie e mai de tot lăsat de o parte în cărțile de acest felu de materie. Numai de cîțî va anii au început istoricii a da cunoștinți în adevăr folositoare. După cum în veacurile trecute regele ieră totul și poporul nemică, în cărțile vechi de istorie, faptele regilor formează istoria, și viața națională de abia se simte pe ici pe colo! Acuma s'a început înse a se studia *istoria naturală* a societăței. Noi vrom să știm toate faptele cari ne pot face să înțelegem cum a crescut o nație și s'a organizat.

Printre aceste fapte, să punem o descriere a guvernului, în care să nu virim povești despre oamenii cari l'au compus, din potrivă să punem atitea amărunte cît vom putea mai multe despre constituirea lui, despre principii, metode, prejudiții și corupțiunea ce ne dă pe față: și această povestire să cuprindă nu numai lămuriri despre guvernul central, dar tot ce se știe despre guvernele locale până la cele mai de pe urmă din împărțirile lor. Să avem de asemenea o descriere a guvernului bisericesc,—despre organizarea, despre purtarea lui, și, pe lîngă acestea, de ceremoniele cultului, de credințe, de ideile religioase; nu numai de acele în cari au crezut numai cu numele, dar și de acele în cari au crezut oamenii în adevăr și au slujit de regulă de purtare poporului. Să știm de asemenea ce feliu de stăpinire au avut unele clase asupra altora, și de care dau dovadă, etichetele sociale, titlurile, salutările, formulele întrebunțate în scrisori. Să știm obiceiurile poporului atit înlăuntrul familiei, cît și față cu streinii; de asemenea și în ce legături stau femeile cu bărbații, părinții cu copiii etc. Superstițiile cele mai împrăștiete, de la miturile cele mai însemnate pînă la farmecele întrebunțate de cei proști, toate trebuie să fie arătate. Apoi trebuie să știm, în general, sistemul industrial al nației; să aflăm pînă la ce punct ieră cunoscută împărțirea muncii, regulamentele întrebunțate în industrie; dacă producătorii averei naționale formau caste, corporații, sau de ierău despărțiți; ce feliu de legături ierău între stăpin și salariat;

prin ce mijloace se puneau în circulație produsele; ce semne țerau pentru valoare. Apoi ar trebui să știm cum se lucră în atelier și fabrici. Apoi, ar trebui să ni se zugrăvească starea intelectuală și educația în toate privințele. Ar trebui să ni se spue în ce constă cultura frumosului, să ni se arăte în ce stare se află arhitectura, pictura, sculptura, muzica, îmbrăcămintea, poezia, și poveștile. Ar trebui să ni se descrie vicia de toate zilele, să ni se spue cum țerau casele, hrana, plăcerile. Ar trebui să ni se arăte morala teoretică și practică a tuturor claselor societății, după cum o arată legislația, deprinderile, proverbele și faptele. Toate aceste fapte ar trebui arătate cât mai în scurt și grupate astfel încât să poată fi ușor înțelese și grupate într'un singur tot. Elevul ar trebui să înțeleagă armonia ce iese între dînsule, pentru ca să știe care fenomen se află numai de cît o dată cu altele. Tabloul veacurilor cari urmează unul după altul ar trebui așa făcut încît să se vadă cum se schimbă credințele, așezămintele, deprinderile, și cum se schimbă o organizare socială în alta. Iată cunoștința despre trecut, cari ar putea cîrmui pe cetățan în privința purtării sale sociale și politice. Singura istorie folositoare ar putea fi numită *sociologie descriptivă*; și cel mai mare serviciu ce ne-ar aduce istoria, ar fi adunarea de materiale pentru *sociologia comparată*, care ar determina legile fundamentale cari cîrmuesc fenomenele sociale.

(Va urmă)

I. Nădejde.

La Fanny.

(André Chénier).

Fanny, fericitul care lângă tine se umbrește,
 Știe, cînd la graiul, chipul și zimbirea ta privește,
 De ce oaspeți sacri ceriul poate fi împodobit!
 Grația și gingășia, blinda nevinovăție,
 Din a ta copilărie,
 Frumuseții tale toate cite plac, au dăruit!

Sufletul pe-a ta figură tipăriind a sa nobleță,
 A știut să contopească rozele de tinereță,
 Roze de smereni, nuri cei mai dulci și mai cerești,
 Și să-ți verse în ochi, pe buze, și în graiu-ți, mîierea toată

De care înțeleptul cată
În zadar să-și ocrotească simțurile lui trupești.

Oh! de ce n'am singur toată gloria și strălucirea
Ce nască darurile mințel, frumuseța și mărirea
Ca numai pe mine ochiul și gândirea-ți, să opreșc;
Să porți, cînd ași fi departe, inima de mine plină,
Precum, cînd lipsești, divină
Fața ta, atît de dragă pretutindenî o zăresc!

Ai trecut pe-aici și zis'au toți: „Oh! cît, e de frumoasă!”,
Ast-fel fu pasul tău gingaș și privirea ta duioasă,
Ast-fel voacea ta, vestmîntul ș'ale tale cuvîntări.
Pe verdeață stînd culcată, chipul tău domnia în fire,
Iar pe-a Senei șerpuire,
Visătoare, priviaî dulce curmezișele-î cărări.

Ast-fel rătăcesc prin codri cu imaginea ta vie!...
Tînăra, sărmana ciută ast-feliu prin selbătăcie
De un plumb amar lovită, crud gonește al tei pas;
Și în fuga sa tot duce rana de care nu scapă,
Păn'ce cade lîng'o apă
Palpitînd, fără resuflet, așteptînd ultimul ceas '...

Petru V. Grigoriu.

FEMEIA.

De-mi spuneți în ce oare stă iubirea, fericirea
Filosofi ce cu gândirea lumî atîtea 'nchipuiți!
Stă în noi—ființe cari nu simțim ce e iubirea?
Stă în ceriū—de unde zcii însuși voi astăzi goniți?

În femeie este totul; iea e leagănu—omenirei
Iea conduce pașii noștrii de la leagăn la mormînt,
Iea e geniul de bine, iea e geniul iubirei
Iea-î suprema fericire de pe-acest obscur pămînt!

Cînd în lume vii—femeia îți dă dulcele ieî lapte...
Veghind ziua ca și noaptea lingă scump copilul ieî,
Cînd iești tînăr tot femeia—cu—amoroasele ieî șoapte
Îți arată o lume nouă în amoru—unei femeî!

Prin femeî trăim în lume, prin femeî, ființi meschine
Ridicați a voastră frunte, viața voastră îndulciți...
Ele prin a lor iubire va 'nvațat a ști ce-i bine
Deci cu glodul calomniî astă-zî voi nu le minjiți!

Buc. Sept. 1881.

Sc. C. Moscu.

*Intimpinare la critica domnului I. NĂDEJDE asupra păr-
teî științifice din cartea de cetire Invățătorul Copiilor.*

Felicităm cu plăcere voința în bine a domnului I. Nădejde, cetind critica Domniei-sale din „Contemporanul” No. 6, sub titlul „Partea științifică din Invățătorul Copiilor”, întru cât curiozitatea sa nu cere altă mulțămire, decît aceea, de a-și colinda spiritul pe nesfîrșitul cîmp al științei, care-i suride pe acest timp de secetă, cu atîta bună-voință.

Inse toată furia ursului îndreptată asupra cîtor-va albine?!

E vorba despre o carte de cetire, căreia, dacă-i lipsește perfecția, după însuși Domnia-ta, credem că nu i se poate tăgădui o valoare relativă distinctă, cercetînd cărțile ce figurau și poate mai figurează încă în uzul învățămîntului primar. Și greu este, căci multe sudori ne-au curs de pe frunte și multe nopți întregi ne-a răpit cartea Invățătorului Copiilor, până cînd am adus-o în stare de a nu da științei de cît foarte puțină materie de criticat.

Credeam că merită o soartă mai dulce, o privire mai blîndă, o menajare cel puțin relativă, în locul pașionatelor rînduri, cu care segetați așa de aprig tendința spre bine a unor oameni, cari de la 1864 și pînă astăzi, am sacrificat mult din puținul ce am putut cîștiga, pe vre-

mile acele, în folosul instrucțiunii de întâia cerință sau școala pentru începători.

Adevărat, „cu greu se alcătuește o bună carte de citire, după cum Dumne-voastră însuși mărturișiți, chiar cînd știe cineva singur foarte bine lucrurile, despre cari vrea să scrie; și cînd nu posedă nici cunoștințele trebuitoare, atunci face o faptă rea”.

Adecă: făptuitori de rele, criminali sîntem, pentru că am îndrăznit a pricepe nevoea unei cărți începătoare mai apropiată de cerințele pedagogice, de cît precedentele, de ale căror vițioase cuprinsuri, Domnul mîeu, nu se scandalizază speculantul, ci învățătorul conștiincios; nu cel ce „n'a împuns o dată cu sula” ci omul care-și iubește meseria; și pentru aceasta sîntem de condamnat?!

Cu adevărat, sînt cîte-va greșele, care toate la un loc, nu alcătuesc nici o pagină din întreaga carte. Dar drept vorbind se poate pretinde unui institutor să posede cunoștințele înalte ale unui profesor de liceu sau de facultate?!—Negreșit, că nu.

Ce am putut scrie de la noi, am scris; ceea ce nu putem ști prin noi înșine, am cerut de la alții; extrăgînd din cărți românești, în uzul școalelor secundare, bucățile științifice de cari ne înculpați.

Ori ce om cu minte, nu poate cere unui institutor lipsit de mijloace și de timp a sta direct în curentul modificațiunilor și descoperirilor științifice; de aceea, rugăm pe criticul nepărtinitor și conștiincios să ne pue în vedere îndreptările cuvenite, spre a ținea samă de ele la ediția viitoare.

Rugăm asemenea pe domnul I. Nădejde să nu-și facă așa de mare nălucă despre „morile de vînt” nici să grăbească a se turci, după cum zice, căci și acolo dă de „mîna lui Dumnezeu cea nevăzută” care, dacă nu ne-ar fi găurit pielea în dreptul ochilor, nu ne-am putea vedea greșelele unui altora.

*Respunt la întimpinarea D-lui Creangă la critica
parței științifice din Învățătorul Copilor.*

Din compărarea criticei mele cu răspunsul D-lui Creangă a putut orî cine să se convingă, că toate cele ce am zis despre partea științifică din Învățătorul sînt adevăruri necombătute nici de Dl. Creangă, D-sa înse se face a nu înțelege că după ideea mea partea științifică e greșită cu totul. Nu e bună într'insa nici metoda și e plină de greșeli nu în contra descoperirilor, celor mai nouă, ci în contra lucrurilor cunoscute de zeci de ani.

Așă de exemplu explicarea curcubeului, făcutu-s'a vre o dată așă cum o găsim în cartea D-lui Creangă și a asociaților D-sale? N'avem de cît să deschidem orî ce carte de științele fizice și vom vedea adevarata explicare. Iată de exemplu ce stă scris în *Cartea de citire prelucrată de o asociație de învățători* Partea III-a București. 1877. pag. 332. „*Curcubeul se produce așă dar prin refrîngerea razelor soarelui în picăturile de apă și aceasta refrîngere nu se face într'un punct, etc.*” Pe cînd naturalistul de la Învățătorul copiilor zice: „*lumina trecînd prin aer, ca și prin sticla de cristal, zugrăvește pe fața noului despre soare, acele colorii ca și pe păretele odăii întunecoase.*” Bine voiască Dl. Creangă a ne arată din ce „*cărți românești, în uzul școlilor secundare*” s'a extras această monstruoasă necalificabilă.

Nu mai puțin curios ași fi să aflu unde a aflat Dl. autoriu că *rărunchii servesc la digestiune*; unde a găsit că păsările *au dinți*

De unde a găsit explicarea cea *caraghioasă a segeților de cremene*; de unde a iscodit, *din ce botanică, că mărul e ovariu ajuns la desvoltare*? De unde au aflat D-lor ace veninoase la furmici și stupit, etc. Poate din fabula lui Donicî, de la pag. 80 din cartea de citire citată mai sus unde aflăm:

„Chiar păeajenul cu-attea săbiî, coase înarmat.

Al ei ac de biruință într'o vreme a cercat.”

În ce carte a aflat Dl. autoriu că insectele cu cele trei părți (cap, piept și pîntece) legate prin părți subțiri ca niște fire de ață.

În ce Zoologie a fost scris că broaștele țistoase stau la un loc cu broaștele ordinare și șerpiș de o parte?! Bine voiți a ne spune pentru că atunci desigur, că vor fi existînd și alte monstruoziități demne de afigura cu onoare alătura cu cele pînă acuma demascate de „*Contemporanul*”.

În ce carte s'a aflat că nimfele furmicelor sînt ouă, rugăm să ni se denunțe. Poate-că autoriul criticat de noi va avea noroc și va căpăta *bene merenti*.

Închiiem cu observarea că zădarnică e speranța D-lui Creangă de a face la o altă ediție o parte științifică cum ce cuvine folosindu-se de D-niș autori ai părții criticate de mine. Acești oameni au nevoie de ani de zile pentru a se descurca pe dinșii de ruginiturile ce le păstrează sub nume de noțiuni de științele naturale și apoi de asemenea de studiu serios pentru a înțelege cum trebuie să fie arătate, și în ce șir, aceste noțiuni copiilor din școalele primare. Păcat că Dl. Creangă, om cu talente admirabile pentru povești și alte lucrări literare pline de spiritul poporului s'a amestecat în societate cu oameni fără știință și în același timp plini de pretenții — Numai de un lucru ne mîierăm, cum socoate Dl. Creangă cînd cere indulgență pentru o carte didactică, D-sa care face parte din *Junimea* și din colaboratori la *Convorbirele literare*. A uitat D-sa loviturile înspăimîntătoare și fără de milă date de această grupă producerilor monstruoase? A uitat D-sa, nu face nemic; noi ne privim că oameni formați sub această direcție de critică fără slăbăciune și vom lovi în cei mai de aproape amici, îndată ce vom avea probe că au plagiat, sau au scris monstruoziități. Prin urmare, să fie știut o dată pentru totdeauna, că nici nu *menajăm* pe nimene, nici nu vom să fim menajați. . . Deviza noastră ieste: *Fais que dois, arrive que pourra*. Adecă pentru cei ce nu știu franțu-

Care-a fost resplata înse?... Apăsât de miî nevoi,
Am ramas de risul chioarei şi'ntind mina la ciocoi!

M. luîi sermanul bolnav ce-acum iese din spital
Domnul va da vouë aur şi palaturi de cristal!

Ce deşertăciune-aice?... ieri duceam boeri la groapă
Burta mea plesnea de bine, azi sumanu-în spete crapă
De necaz şi suferinţă!... umblu gol şi sdremţuros
Port pe cap un hirb netrebnic, un chepiu cu fundul ros,
In piciorul drept due astăzi un galoş, tirlitură
Ce-am găsit într'o ogradă, sufeream de-o bătătură
Şi mi-a prins chiar bine-atuncea, astăzi talpă numai are...
Ear piciorul sting inoată într'un botfor mi se par,
In gunoiul de la gară l'am găsit şi l'am luat;
De-ar fi putrezit acolo oare n'ar fi fost păcat?...

Cu vederea nu mă treceţi am zăcut, nu pot munci,
De necazuri şi de boale Domnul vă va mîntui!

Un surtuc din vremi mai bune îmbracat pe pielea goală,
Un suman cu găuri multe, negru par-că-i uns cu smoală
Printre-a căruî peteci rupte vintu-şi face de urit,
O frânghie ce m'ncinge şi o traistă în gît,
Eată-mî toată bogăţie!... lume, lume eşţi deşartă
Ca un cap de boeriū mare şi ca punga mea cea spartă!

Milostivi boeri nu treceţi: frigul, foamea mă muncesc,
Sfinta Simbătă s'ajute celor ce mă m.luese!

Sînt serman ca vai de mine, trupul meu de 'oame şubred
Se stîlceşte toată noaptea pe un culcuş de paie, putred,
Ziua umblu pe la case sau mă pun în colţ pe stradă
Văitîndu-mă cu lacrimi şi strîngîndu-mă grămadă,
Fie arşiţa de soare, fie gerul lui Sacilă
Ploaie, tune, nici nu-mî pasă, vesel umblu după milă
Căci sînt liber!... Cariera cea mai liberă din lume
E a calicamei astăzi, deşi n'are mîndru nume!

De pomană daţi o pîne darul fie-în ceriu prîmit,
N'am mîncat de-o zi şi-o noapte şi de foame-s hămesit!

Fii slăvită libertate şi tu neagră sărăcie,
Puţ cu apă recoroasă deşi tulbure, sălcie,
Cine v'a sorbit odată nu v'a uită în veci de veci !
Şi-ar vrea veşnic să se scalde în a voastre unde reci —

Care-a fost resplata înse?... Apăsat de miî nevoi,
Am ramas de risul chioarei și'tind mina la ciocof!

M. luți sermanul bolnav ce-acum iese din spital
Domnul va da vouë aur și palaturi de cristal!

Ce deșertăciune-aice?... ieri duceam boeri la groapă
Burta mea plesnea de bine, azi sumanu-în spete crapă
De necaz și suferință!... umblu gol și sdremțuros
Port pe cap un hîrb netrebnic, un chepiu cu fundul ros,
In piciorul drept due astăzi un galoș, tîrlitură
Ce-am găsit într'o ogradă, sufeream de-o bătătură
Și mi-a prins chiar bine-atuncea, astăzi talpă numai are...
Ear piciorul sting inoată într'un botfor mi se par,
In gunoiul de la gară l'am găsit și l'am luat;
De-ar fi putrezit acolo oare n'ar fi fost păcat?...

Cu vederea nu mă treceți am zăcut, nu pot munci,
De necazuri și de boale Domnul vă va mîntui!

Un surtuc din vremi mai bune îmbracat pe pielea goală,
Un suman cu găuri multe, negru par-că-i uns cu smoală
Printre-a cărui peteci rupte vîntu-și face de urit,
O frânghie ce m'ncinge și o traistă în gît,
Eată-mî toată bogăția!... lume, lume ești deșartă
Ca un cap de boeriu mare și ca punga mea cea spartă!

Milostivi boeri nu treceți: frigul, foamea mă muncesc,
Sfinta Simbătă s'ajute celor ce mă m. luese!

Sînt serman ca vai de mine, trupul meu de 'oame șubred
Se stîlcește toată noaptea pe un culcuș de paie, putred,
Ziua umblu pe la case sau mă pun în colț pe stradă
Văitîndu-mă cu lacrimi și strîngîndu-mă grămadă,
Fie arșița de soare, fie gerul lui Sacilă
Ploaie, tune, nici nu-mî pasă, vesel umblu după milă
Căci sînt liber!... Cariera cea mai liberă din lume
E a calicamei astăzi, deși n'are mîndru nume!

De pomană dați o pîne darul fie-în ceriu primit,
N'am mîncat de-o zi și-o noapte și de foame-s hămesit!

Fii slăvită libertate și tu neagră sărăcie,
Puț cu apă recoroasă deși tulbure, sălcie,
Cine v'a sorbit odată nu vă uită în veci de veci !
Și-ar vrea veșnic să se scalde în a voastre unde reci —

Dorm pe paie dar prin visu-mă liniștit, de om de treabă,
Liber gîndu-mă nebunatic tot zimbînd mereu mă'ntreabă,
Unde vreu, în ce palatură trupu-mă să-mă adăpostesc,
Ș atunei sbor ca prin minune și abia în raiu de mă opresc!...
Mîi de mîi de floricele îmi aștern un pat molatec,
Și parfumul cel mai dulce trandafirul cel selbatec
Lîngă mine-l varsă, rumăn de plăcere și de haz,
Îmbătîndu-mă de dînsul uit al vremilor năcaz!

Om serman vă 'ntinde mîna, dați-î milă trecătorî,
Cel ce dă găsește 'n ceriurî al ertărei dulci comorî!

Visurî sînt ades frumoase, bine-ar fi să nu mai fie
Căci trezindu-te pe paie, înmea-ți pare mai pustie,
Aerul mai rece în casă și mai greu de înghițit
După ce dulci mirodenii nasu în vis ți-a gîdilît...
Sînt calici!... și-apoi ce-mîi pasă, soarele tot mă 'ncălzește,
Providința, spun boerîi de-o potrivă ne păzește!...
Poate nu-i așa... adeca să stăm dreptî și să grăim,
Soarele, nu-î îndoială, noi cu toți îl privim,
Dar ninsoarea, gerul, ploaia, vîntul ce ne-afanisește,
Tina lui Februar, noroiul numai pe calici stropește!
Dacă plouă au cortelurî blănurî cînd e frig afară,
Se'ncălzesc la gura sobei și zimbînd privesc la pară
Cum se-îndoie în chip fantastic și scînteî în sobă sar,
Pe cînd d'intrun colț în umbră cînt'un vesel samovar...

Cercetați-mă cu milă nu mă pot urnî din loc,
Maica Domnului din ceriurî să v'ajute cu noroc!

Teu?... cînd stau în umezală tremurînd și'mă free picioru.,
Cînd pe frig și lapoviță de-al căldurei fi duc dorul,
Și mă razăm de ostrețe cînd spre casă mă cobor,
De năcaz și sărăcie ași vrea Zeu să mă omor!
Coate goale și genunchii ce stau vineți la fereastă
Pantolonului de vară, nasu-mă rumăn ca și creasta
De cucos,—boerîi mîndri din bețiv nu mă mai scot,—
Și-apoi foamea ce urechea-mă trage lungă ca de un cot;
Casa mea un grajdîu, ecioabă, umed cuib de lapovițe
Unde prin gunoiul putred, dorm gusganî și chiferiță,
Vîntul urlă zi și noapte draciî trieră malaiu...
Și-apoi span, ceî cu giubele că vom huzurî în raiu!...
Toate-aceste!... Ei! măi frate, multe trecî tu cu vederea,
Boale, lacrimî și necazurî ce din trup sleesc puterea,
Vijeliî a soartei crunte ce la oamenî dau chiorîș!...

Cad sermani, cum cad spice vara in timp de seceris

Boeri mari intindeți mîna dați și'n ceriuri veți avea
Pe-un serman urgia vieței ca o stîncă apasă grea!

Șase gologani!... atîta mi-au adus ziua de azi!...
Trați cînesc, pe lume oare cine îți mai face haz!
Ieu, de sigur nu calicul cel ce dorm cu foamea 'n pat
Și-s pe mirșave gunoaie de nacazuri legănat!—
Omenire-ți svîrl în frunte putredu-mi galoș de pișlă
Și-ași vrea ceriul să-mi trimeată un ciomag, vre-o coromîslă,
Capu-ți schilod de năpîrcă să zdrobesc cu-o lovitură.
Și să mor și Ieu cu tine blăstămîndu-te din gură!
Trăsnetul din ceriū acuma de-ași avea la îndămină
Lume neagră păcătoasă, te-ași zdrobi te-ași face țernă,
Să pierim de la olaltă oameni mari și oameni mici
Cu boerii cei netrebnicî și netrebnicîi calici!...

Dar acum de o cam dată, să lăsăm mai la o parte
Planuri crunte de sdrobire, ce m'ar duce prea departe.
Abîa pot grăi cu gura!... Scoală, hoit afurisit!...
N'ași pueta ucide-o muscă, sint cu totul hămisit,
Ne cum să mă lupt cu lumea învîrtind o coromîslă...
Omenire-ți svîrl în frunte putredu-mi galoș de pișlă,
Și mă duc se dau de dușcă cîte-va palice pline
Pieptu-mi uns cu dulce fiere jalnic să nu mai suspine,
Și să nu mă văd desculț, rupt în spate unuros,
Cu'n botfor legat cu șfară, eu, chepiu trecut de ros,
Să las foame, boală, truda în garafa cu rachiu
Ș'o astup, înapoi acasă să pășesc cîntînd hazliu,
Capu-mi legănînd a lene ca un cal plin de dalac
Și pe paie putrezite ca pe trandafirî să zac.

Iași Octombrie 2.

A. C. Cuza.

MONSTRUOZITĂȚI ȘTIINȚIFICE ȘI LITERARE.

LA TERRE

PĂMÎNTULŪ

(moins l'Europe)

(fără Europa)

Geographie et Statistique

G E O G R A F I E

par

de

E. Levasseur

J. Mărescu

Membre de l'Institut.

Vechiŭ profesor de Geografie etc

L'ASIE

ASIA

La Géographie Physique

Geografia Fisică

La situation et les dimensions.—L'Asie est la plus grande des cinq parties du monde.—Elle est située à l'est de l'ancien continent, d'une part, entre le 78° et 1° degré de latitude septentrionale, d'autre part, entre 23° 45' et 178° de longitude orientale.—Sa forme générale pourrait être représentée par un hexagone irrégulier. ; le côté méridional, borné par l'Océan Indien et profondément échancré par le golfe du Bengale et la mer d'Oman iraît

Situațiunea și întinderea.—Asia, cea mai mare din cele cinci părți ale lumii, este așezată între 78° și 1° latitudine septentrională și între 23° 45' și 178° longitudine orientală.—Forma sa generală reprezentată (aicea a făcut dl. Mărescu o prelucrare, căci în loc de a zice: ar putea fi reprezentată printr'un etc. D-sa zice numai: reprezintă un etc ! (Rare cine poate face asemenea modificări!!) un exagon neregulat. ; cōsta meridională, scobită de golfulŭ Bengal și de marea Oman, merge

Les côtes et les îles.—Les côtes de l'Asie se divisent en quatre parties, correspondant aux océans ou mers qui les baignent:

Coastele și insulele.—Coastele Asiei se divid în patru părți, corespunzătoare cu oceanele sau cu mările cari le scaldă :

1°. La côte de l'océan Glacial est, en général, très basse, plate, bordée par ces immenses marécages qu'on nomme »toundras«, et ne présente que rarement des rochers ou des écueils.—Les seuls points où Elle est cependant découpée par un certain nombre de golfes, dont les principaux sont les estuaires de ses grands fleuves: golfe de l'Obi, Golfe de l'Iénisèi, etc. et projette plusieurs longs promontoires, dont le principal est le promontoire sa-

1°. Coasta oceanului înghețat este în general joasă, (cuvintele: très și plate, lăsate și apoi să nu zici că a muncit dl. Mărescu ?!) mărginită de imense locuri noroioase și nu prezintă de cât rari stânci (greutatea traducerei a făcut să se lese cuvîntul *ecueils* !).—(o fraza lasată în total ! muncă ne auzită !!) Este cu toate acestea tăiată de unŭ mare numărŭ de golfuluri. (certain tradus prin mare ! așa se face în prelucrări ?) dintre care mai principale sunt: golfulŭ Obi, golfulŭ Ienisei. etc.

cré ou cap Severo-Vostoknoi, la pointe la plus avancée (78° de lat. nord). . .

A son extrémité orientale, cette côte tourne au sud, devient élevée et rocheuse et s'ouvre . . .

(Este de notat scrupulositatea d-lui Mărescu în traducere și în conservarea sistemul d-lui Levasseur, căci golful Obi ieste scris cu litere italiice la dl. Mărescu, fiind tot așa și la dl. Levasseur, pe cînd Ienisei ne aviind această onoare la dl. Levasseur, nu o are nici la dl. Mărescu), — și aruncă mai multe promontorii lungi, pr. *promontoriul Sacru*, sau capul Severo Vostoknoi, punta cea (*punte tradus prin punctă!* ce-a mai fi și asta!?). . .

Acastă cîstă (notați că dl. Mărescu a lăsat cuvintele à son extrémité orientale)! se întorce spre sud, devine naltă și stîncosă și se deschide. . .

Să mai cităm cite-va fraze de la mijloc și de la fine pentru ca să fie evident pentru orî cine că toată Geografia d-lui Mărescu nu-î de cit o adunătură de bucăți traduse pe sârîte din Geografia d-lui Levasseur.—În adevăr și aceasta-i o muncă, (să nu se incurce cine-va în sârîrea *sistematică!*). Dar meritul nu este de ajuns pentru a face dintr'un compilatoriu fără nici o importanță, un autoriu care mine poimîne va cere recompense naționale pentru *scrieri didactice!* Cluj / Central University Library Cluj

La Malaisie.—La Malaisie, qui doit son nom à sa population malaise affecte à peu près la forme d'un secteur de cercle, dont l'arc est borné. . .

Malesia.—Malesia care și datorește numele (a pus și dl. Mărescu reflexivul și de la d-sa și rău a făcut căci-i de prisos! Nu-și datorește sie-și, ci populației!) seî populațieiunei malesie, presentă aprîpe forma unui sectoru de cercu, alu căruî arcu este mărginitu. .

Les Revolutions.—L'Amérique n'a pas encore d'histoire bien précise pour les temps antérieurs . . .

Revoluțiunile.—America n'are pînă acum nă istorie bine precisă pentru timpurile nainte. . . (*bine precisă!* Pe lingă alte păcate și franțuzisme, afită mai lips-a!).

Les végétaux alimentaires.—Le manioc, le maïs et le riz constituent le fonds de l'alimentation au Brésil. . .

Vegetalele alimentare.—Maniocul, porumbul și orezul sunt cele mai principale culturi de alimentațieune în Brasilia.--(O schimbare îns mnată. *constituent le fonds* nu s'a tradus *ad litteram*, dar de ce dl. traducătoriu n'a observat ca în franceza nu se zice *les plus principales* și prin urmare ca traducătoriu scrupulos trebnia să ție samă de aceasta!)

Les autres végétaux.—Les immenses forêts de la région de l'Amazonie renferment un nombre considérable de bois. f . . .

Alte vegetale.—Imensele păduri din regiunea Amazonului coprîndu unu numeru forte mare de lemne. . .

Și așa peste tot! *traducere fragmentarie* ca să consacram un

nou termen tehnic pentru noul mod de activitate intelectuală, inaugurat cu atîta succes în ultimii ani ai secolului al XIX-lea de diferiți *membri colaboratori* ai diferitelor societăți științifice, literare etc.

Să mai examinăm și din alte puncte de vedere.

Înainte de a examina dacă Geografia D-lui Mărescu merită sau nu numele de prelucrare, să arătăm cîte-va *monstruoziități* observate în această traducere *sui generis*, împodobită pe nedreptul cu titlul de *prelucrare* sau chiar de *scriere originală* (dacă ne ținem numai la aceia ce este pus pe copertă).

Cu ocazia comparării textului francez cu acel român, de sigur că s'a observat că Dl. Mărescu a tradus *un certain nombre* prin *un mare număr*; deci *certain* tradus prin *mare*! Nu iese de admis că Dl. Mărescu ar fi vroit să facă vre o *prelucrare*, căci ne am convîns pe deplin că *activitatea prelucrătoare* a D-lui Mărescu iese numai de două feluri: 1) *activitatea frazicidă*, adică acel soi de activitate prin care autoriul jertfește fără milă fraze sau perioade întregi, după cum cade sorțul și 2) *activitatea sucitoare*, adică acea activitate prin care autoriul sucește șirul cuvintelor, înse această din urmă activitate se manifestă foarte rar în *operele* autoriului. — Deci aceste legi fiind constante, cînd fraza nu va fi lepădată și cînd șirul cuvintelor nu e schimbat, cuvîntul întăiū din fraza franceză va corespunde cu întăiul din cea romînă, a doilea cu al doilea și așa mai departe; deci *certain-mare*! Vezi D-le Mărescu că neștiind a traduce, introduce o idee falsă asupra unei întregi coaste a Asiei?!...

În alt loc *la pointe* s'a tradus prin *puntă*! Să fie oare acesta un cuvînt românesc sau macar romanizat? Se simte oare trebuință neapărată de a-l introduce în limbă? Cum va face la înmulțit *punte* sau *punți*? În amîndouă cazurile nu va produce de cît incurcăla. — Cum să explicăm furișarea acestui indiscret, care dovedește că Dl. Mărescu cînd *prelucra* Geografia, cu care a *innavușit* literatura didactică, cu o mîna ținea condeiul, iar cu degetul arătătoriu de la cealaltă urmărea rîndurile scrise de Dl. Levasseur? Să nu fi știut Dl. Mărescu cum se traduce *pointe*?.. Sau că *ieră așa de pătruns de sistemul D-lui Levasseur*, în cît cuprins de focul inspirațiunei și avînd în vedere numai *șinta* (. . . .?) n'a luat sama la pietrele de care se împiedecă?!?

Aiurea D-l Mărescu traduce: *riz balam* prin *oreză balană*, sărmanul *balam* nici nu știam că în alte limbi se cheamă *balană*!

La pag 15 D-l Mărescu zice: „Însuși *Marele platou*, locuința primătivă a *rasii galbene*, a împărțit Asia în patru părți: *Cimpia de nord*, unde a trăit rasa fină, retrasă spre nord și amestecată cu sînge mongolă; *rasa chineză*, care s'a ridicat la un

„gradū de civilizațiune destulū de miltū; *India* sau *rasa ariană*, care întrecu de timpuriū *rasa dravidiană*; *Asia* anterioară, pe care etc.“

După cum vedeți mai mare incurcălă nu poate fi! Vră să zică cele 4 diviziuni ale Asiei, făcute de Marele podiș, sînt: *cimpia de nord*, *rasa chineză*, *India* sau *rasa ariană*, *Asia* anterioară. Frumos de tot! Diviziunile teritoriale amestecate cu cele etnografice! Și apoi mai frumos lucru de cit *India* sau *rasa ariană*?!? Ce însemnează aceasta D-le Mărescu? Dar „Însuși Marele platou“ ce înțeles are? Ce caută acel *Însuși* pe acolo?—Să-ți răspund ieu D-le Mărescu!—Dar mai întâi să vedem ce zice, în locul corespunzător, Dl. Levasseur pe al cărui *sistem* l'a adoptat și D-l Mărescu: „*Le grand plateau*, lui-même séjour primitif des „*raças jaunes*, a partagé l'Asie en quatre parties qui ont eu des „destinées distinctes: la *plaine du nord* où vécut obscure la rasse „*finnoise*.....; la *Chine*, où la *race chinoise*, malgré.....; l'*Inde* „où la *race aryenne* triompha de bonne heure....; l'*Asie antérieure* que se.....“ Ori cine vede cit de lămurit iese textul francez și prin urmare cit de puțin știe a traduce D-l Mărescu, cînd din c. v. a lămurit scoate o incurcălă neauzit! În loc de a traduce (fiind că de *traducere* ne ocupăm!): „Marele podiș, el însuși locuința primitivă a raselor galbene, sau: „Marele podiș, „locuința primitivă... etc. sau în alt chip care să corespundă ideii autorului francez, D-l Mărescu nefericit în sucirea cuvintelor, scoate o frază de care ar face mult haz profesorul care m'a învățat a traduce corect!—Mai departe D-l Mărescu lepădînd, contra obiceiului D-sale, trei cuvinte în loc de o frază întreagă, nimereste așa de bine în cit face să corespundă o diviziune teritorială cu una etnografică! Cu cite-va rînduri mai jos găsim o traducere de toată frumuseța: „*l'Inde* où la *race aryenne*, tradus prin *India* sau *rasa ariană*! Monstruozitatea monstruozițărilor! **ou-sau** !!? Dacă n'ai știut ce însemnează *ou* D-le Mărescu, cel puțin nu te a lovit absurditatea cuprinsă în cuvintele: *India* sau *rasa ariană*? Cum o țară sau o rasă tot atita face?!

La pag. 43 D-l Mărescu zice: „*India* este în celū d'înter „rangu printre țerile lumii, în privința numerului și a varietăței „animalilor folositoare, pr tigrī, lei și urși!“! Numai asta n'am fost auzit! Tigrii, lei și urșii deveniți folositori omului! Să căutăm de grabă ce zice Dl. Levasseur ca să descercăm încilceala D-lui Mărescu: L'*Inde* est au premier rang parmi les contrées „du monde pour le nombre et la variété des especes animales, u- „tiles et nuisibles: parmi ces dernières nous ne citer-ns, qu'à cau- „se de leurs fourures, le tigre, le lion et l'ours.“ — Iată că D-l Mărescu iar a sărit reu! A lăsat numai cite-va cuvinte, și totuși

înțelesul, sugubăț ca tot de a una, a ieșit contrariu adevărului! Poate nu dă răpede de înțelesul cuvîntului *nuisibles* și de grabă mare de a face un *bine* juimei studioase n'avea cînd D-l Mărescu să caute în Dicționarîu? Dar cuvintele: tigr, leu, urs etc. se știe de ori cine ce calificative au și opoziția cu *utiles*, făcea foarte ușoară traducerea lui *nuisibles*!

Aiurea D-l Mărescu traduce *patate* prin *napî* și *écaille* prin *sidesfû*! A fi și așa pe unde va fi!

Ne oprim aici cu citațiile de fraze reu traduse sau ciuntate și fără înțeles; căci credem că ori cine s'a convins că toată cartea trebuie să fie cam tot așa!—Acuma ne credem autorizați, ca pe lingă termenul tehnic, ce am ales pentru a denumi modul particular de activitate al D-lui Mărescu, să adăugim și un alt calificativ și să zicem la un loc: *traducere fragmentarie rea*!

Pentru ca să vadă D-l Mărescu cită deosebire iese între o *prelucrare* și aceea ce a făcut D-sa publicînd Geografia pe care și-a imprimat numele *ca autoriu*, să cercetăm în cite-va cuvinte ce însemnează a *prelucra*.

Cînd cinevâ cetește una sau mai multe scrieri asupra unui subiect oare care și adoptă ideile celor ce-au scris despre acel subiect, dacă vroește apoi să scrie și el asupra aceluiași subiect, mai în scurt, sau după altă metodă, sau în general dintr'un punct de vedere ceva cam deosebit fără de a introduce alte idei de cît de ale acelor ce au scris despre acel subiect, atunci scrierea ce va face se va numi *prelucrare*.—Pentru ca să fie o adevărată prelucrare, nu trebuie să copieze fraze, ci trebuie să iee numai idei pe cari le va îmbracă apoi într'un mod de exprimare particular, care variază după om și după limba în care se scrie. În cestiuni de numere, date, etc. dacă memoria nu-î destul de tare pentru a le păstra, poate să le copieze dintr'o altă scriere, dar numai atita și nimic altă!—Din acest punct de vedere, deosebirea între autoriu și prelucrătoriu iese mică și amîndoi împreună se deosebesc foarte mult de *simplul traducătoriu* chiar bun fiind, ce să mai zicem încă de un *reu traducătoriu*?!

D-l Mărescu n'a făcut altă ceva de cît că a tradus *reu*, bucăți nelegate din Geografia D-lui Levassenr! Scurtarea a făcut-o lepădînd la întîmplare fraze și perioade întregi, așa în cît a făcut un total monstruos: *un corp mic cu unele organe prea mari, iar cu altele lipsind de tot*.—Ca exemplu de părți reu potrivite, pe lingă totalul cărței, putem cită: numărul de orașe același în Geografia D-lui Mărescu ca și în a D-lui Levasseur, deși ultima iese marcat de 4 ori mai mare de cît cea dintăiu. Ce monstru ai produs D-le Mărescu!!!

G. G. Nădejde.

Țiganul și Sfinții.

Nu știu cum prin ce minune un țigan a căpătat
N.ște lapte acru-olată; dar în post s'a întimplat.
Bucuros și plin de fală, ori cu cine se'nțilnea,
Numai tot de lapte acru pretutindenea vorbea.
Minele ținînd în șolduri și cu nasul sus în vînt
Mergea parcă n'ar atinge cu piciorul pe pămînt.
Chiar ș.-acasă cu femeea și copiii se purta
Ca un pașă cu supușii—toată zioa îi certa.
Iată dascalii și popa numai ca să-i facă bine
Spun că pe la post în casă lapte acru nu se ține.
Ci'n biserică să-l pună, pe țigan au sfătuit
Iară iel cu bucurie, l'a și dus; căci s'a gîndit:
»—In biserică cît șede ori ce lucru se sfințește.
»Dară laptele? Na! Vorbă!... Ba iel încă și sporește...
»Și cîți sfinți mai sunt aice la biserică din sat...
»Zeu al dracului de mulți-s; căci Ieu chiar m'am minunat.
»Cînd cu toții se vor pune, laptele să mi-l sfințască
»Jos din puțină va curge... așa are să sporească*.
Toată noaptea se gîndește laptele cît va spori:
»—Doamne bunî mai sint și sfinți!.. Lasă le voi multămi.
»Stăi! Mă aduc des dimineață, ca să vă l cît a crescut,
»Și'ntr'o puțină mai mare trebuie să cat să-l mut.

Dascalii și popa, înse, în beserică—au intrat
Noaptea, și'n tovarășie, laptele l'au deșertat.
Iar cu lapte pe la gură au uns sfinții și-au plecat.
Nu cumva să afle lumea că ei laptele au furat.

Deci adoua-zi țiganul, bucuros cum a venit
La beserică să vază pe cît laptele a sport
Intră 'n n'untru și 'nnainte cătră puțină se'ndreaptă
Plină și cu vîrf s'o vază vrînd, cu nerăbdare așteaptă.

Cînd colò, ajunge, șede lîngă puțină privește
Minele le pune 'n gură, dă din cap și nici crăcnește...
Galeș în pămînt se uită cu o tristă cătătură;
Dar privim l spre sfinți îi vede unși cu lapte pe la gură.
—Aferim de bafta voastră, zeu!... Dar mi-i rușine mie
»Sfinți să se 'nfrupte 'n posturi!... Doamne cîtă lăcomie!..
»Ș'apoi încă de cei tineri, zi că-s minte de copii;

- »Dar tu sfinte Nicolae, om bătrîn așa să fii?..
»Te-așezăși coala la lapte!.. Dară spune, auleu!
»Nu-te rușinezi de lume? Frică n'ai de Dumnezeu?..
»Spune zeu, frumos îți șede? Ori mai ești precum ȧera!
»Sfint de treabă și cuminte? Spune sfinte Necolai
»Mai copil de cît cei tineri, lacom fără de măsură,
»Om bătrîn îți șede bine uns cu lapte pe la gură?..
»Mă gîndeam la vr'o colivă să vă fac... metăni să bat,
»Dar de-acuma de la mine lifteriea v'ați mîncat...
»La beserică aice nu mai vin cît voiți trăi...
»Prin meleagurile astea alți sfinți, las, voiți mai găsi...
»Și de lapte ca de lapte; dar mai mult mi-i de rușine;
»Căci va ride toată lumea, cînd va auzi de mine.
»Cioară proastă, mă vor face, cap pustiu, ne socotit...
»Dracul mă 'ndemna pe mine să pun lapte la sfințit?!..
»Ei! Mai ieși de-acum prin lume!.. Parcă văd cum toți romîni
»Împrejuru-mi să mă ridă se vor strînge ca și căni...
»Parcă-i văd pe toți grămadă șuerînd și tiohăind.
»Ei atunci? Croește fuga să nu-i mai auzi rîzind.

Deci vorbind astfelu țiganul, puțină de jos luă
și plecînd întoarsă capul și în urmă mai cătă.

- Ei! mă rog! Destul acuma! Ce vă tot uitați la mine?
»Mai puteți deschide ochii?.. Nicî măcar n'aveți rușine?..
»Putina-i a mea. Ce dracul! Am s'o ieu, ce vă holbați?..
»Ori și putina acuma vrați s'o roadeți?.. Mai răbdați!!!

Th. D. Speranță.

Respuns la o circulară a D-lui B. Nanianu.

Auzisem că împlă, pe la profesorii de științele naturale mai ales, o hirtie trimesă de d-l Nanianu pentru a-și recomanda operile d-sale și a împrăștia *birfeldele* aruncate în contra d-sale de cîți-va din colaboratorii «Contemporanului»; dar nu știam ce anume spune d-l Nanianu în acea hirtie și fiind că nouă n'a crezut cuvințios a ne o trimete, am cerut de la prietenii noștri să ne trîmată cîte--va și nouă de vor reuși să pună mina pe vr'o una. În adevăr că am și căpătat mai multe.

În circulara în chestie d-l Nanianu se laudă și aproape se îndumnezește pe sine, apoi zice între altele că a răspuns lui T. Urlea (căci așa îi place d-lui Nanianu a mă boteza) în *Olteanul* de la 12 Iunie 1881, cu toată bună cuviința cuvenită. Apoi admite că criticătorii operilor d-sale au făcut tot zgomotul numai pentru a-și împrăștierea cărțile lor de științele naturale în paguba d-lui membru colaboratoriu al societății fizico-matematice. Ceva mai la vale încearcă a aduce la ambiție pe d-nii profesori de științe, dînd a înțelege, că T. U. etc. merg cu cutezanță pînă la a presupune că toți acei ce au introdus monstruozițiile d-sale în clasele lor, au crezut împreună cu d-l Nanianu că sînt cărți în armonie cu rezultatele științei. Ceea ce e fals. D-l Nanianu își mai varsă focul în contra „Contemporanului” ocărîndul și numindu-l, „gazetă de ocazie și pentru zile negre a acelor cari se hasardează în toate, ca și în cele prezenți” etc.

Nu voi răspunde la *argumentele serioase* ale d-lui Nanianu și voi arăta ce monstruoziții mai însemnate am putut culege filiuind prin *Cosmografia Dale, ediția a III-a, ameliorată. București 1878 - 1879.*

D-l Nanianu afirmă că nebuloasele sînt niște pete alburii cari se compun din steie și numește rezolubile pe acele cari observate cu instrumente măritoare se văd compuse din stele; nerezolubile, pe acele cari nici printr'un chip nu se descompun în stele. Cum am arătat în No. 1 în „Contemporanul” vorbind despre *Introducerea în științele naturale* așa și aici d-l Nanianu spune că chiar și nebuloasele nerezolubile tot din stele vor fi compuse!! vezi pag. 13 și 20 din *Cosmografie*.—Lucrul e ușor de înțeles d-l Nanianu a copiat vre o cosmografie scrisă înainte de aplicarea analizei spectrale la studiile astronomice. Acuma înse se știe sigur că sînt nebuloase formate din mase enorme de materie gazoasă.

Despre constituția soarelui se spune întocmai aceeași monstruoziți ca și în *Introducere* și anume toc-

mai cu aceleași cuvinte. D-sa ne spune că soarele are un sîmbure rece, obscur și solid încunjurat de a atmosfere, dintre cari una luminoasă și fierbinte. Acuma înse se știe sigur că soarele nostru e gazos în întregime, am dovedit aceasta într'un articol al nostru : *Spectroscopul și aplicațiunile sale la astronomie de G. Nădejde*. Aceste lucruri le spune d-l Nanianu la pag. 25 a Cosmografiei sale.

La pag. 44 aflăm că pîeatra lăsată din înălțime cade mai spre *apus* de verticală. Așa dar nu ieră aceasta o greșală de tipariu, căci se repetă, și în Cosmografie ediția a III-a, care a fost zetuită din nou de și cuvintele sînt întocmai ca în *Introducere*. Nu e de vină nici *L. Catargiu* nici *Maiorescu* de asemenea greșală. Cînd zice d-l Nanianu, că pîeatra cade mai spre apus, aceasta înșamnă că d-sa crede și în încunjurarea pămîntului în 24 de ceasuri cu balonul.

La pag. 60 aflăm că în bogata fantazie a d-lui Nanianu tot există și *eclipse inelare de lună*. Veți zice că e greșală de tipariu ilustre membru colaboratoriu al societății fizico-naturale?

La pag. 7 No. 10 aflăm că *căldura e un fluid fără greutate* și la No. 10 aflăm asemenea lucru despre lumină. Negreșit că dl. Nanianu își va fi strîngînd cu despreț din umere, cînd aude că *căldura și lumina* sînt niște simțiri ale noastre, cauzate de tremurăturile eterului.

La pag. 9 aflăm că *lunetele și telescoapele* sînt instrumente optice cu lentile, pe cînd iew, judecați ce ignorant iewam, nutream credința zădarnică, că telescoapele se construiesc cu *oglinzi* !,

La pag. 12 aflăm exemplul de stil limpede, așa de bine scrie dl. Nanianu încit orî cine cetind va cred că D-sa pune *luna și planetele* între stele, adică că le crede luminoase de la sine...Nu creadă înse cetitoriî că dau a înțelege că dl. Nanianu admite asemenea monstruoasă idee. Numai fiind că pe acolo nu copieă de pe autoriul fran-

cez, n'a putut scoate de la sine fraze destul de înțelese... Cum că e așa se poate orî cine convinge cetind respunsul D-sale din olteanul și circulara de care am vorbit mai sus.

Pentru a dà idee despre cum înțelege dl. Nanianu a dispune materia după puterea elevilor, voiți aminti că D-sa a pus în traducere bucăți din Cosmografia D-sale fără vre o schimbare, adecă aceea ce e bun pentru clasa a IV-a e bun și pentru întâia.

În No. 7 am arătat cum dl. Nanianu a copiat zoologia d-lui Mihail, păstrăm secretul asupra celorlalte lucrări pentru a face o surprindere plăcută cetitorilor noștri

T. U.

DESPRE EGALITATEA ȘI NEEGALITATEA CELOR DOUĂ SEXURI.

Respuns D-lui M. G. Delaunay. (1)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată pe scurt ce zice D. Delaunay: dacă observăm femeea, începînd de la animalele cele mai inferioare, o găsim superioară bărbatului mai la toate anelidele; la insecte precum: albină, vespă, la pești și chiar la reptile; la unele mai superioare acestora, o găsim egală, și la animalele cele superioare, mai la toate, bărbatul întrece prin putere și prin inteligență pe femeie.

Între dovezile de inferioritatea femeii aduce Dl. Delaunay următoarele: la barbat respirațiunea iese mai puternică, temperatura mai ridicată. scheletul mai greu, statura în tot deauna mai mare, vocea mai puternică, sistemul muscular, mult mai dezvoltat, craniul mai voluminos, crierul mai greu în raport cu talia, oarecît la femeie. etc.

Din tot articolul Dl. Delaunay conchide: că a fost o vreme cînd femeea iese superioară bărbatului, pe urmă a ajuns egală, și acuma e cu totul inferioară, și cu cît civilizațiunea înaintează, cu atîta femeea cade mai jos pe scara intelectuală. D-sa arată înse că femeile din clasa de jos sînt aproape egale cu bărbații în inteligență, și că la muncitori de multe ori sînt chiar mai cumînți de cît bărbații tîmpiți din pricina muncii nemăsurate și a beției,

(1) Am consultat *Topinard Antropologie*; *Vulpian Systeme nerveua*; *H. Spencer, Psychologie, etc. etc.*

aduce ca exemplu, că avocații în procese recurg mai degrabă la femeii pentru a lua lămuriri, ca de la mai inteligente.

Mai spune că la unele popoare selbetece femeia e mai cuminte și mai tare de cît bărbatul.

Fiind că argumentul cel mai tare pe care îl aduc toți în contra femeiei ieste faptul că aceasta ar avea crierul mai mic de cît bărbatul. Să vedem cum stă lucrul în adevăr.

Desvoltarea crierului, stă în strînsă legătură cu cantitatea de mișcare ce un animal produce. Acolo unde cantitatea de mișcare e slabă, ca la protozoarii și la celenteratele inferioare, nu ieste sistem nervos; acolo unde începe o activitate mai mare, un sistem se arată; și la acele la cari cantitatea de mișcare e mare, sistemul nervos e bine dezvoltat. Așa d. e. Ascidiile, la cari mișcarea se mărginește numai la oarecari contracțiuni, nu au de cît un ganglion cu puține ramuri; pe cînd la cracatițe, animale active, cari pot să se răpeadă asupra unui pește și să-l prindă, se află masă nervoasă, cari în raport cu masa totală a trupului sînt considerabile. La unele animale sînt deosebiri mari chiar la același individ, d. e. la omidă, care face puține mișcări și sistemul nervos ieste mic; în timp ce fluturul cu mișcări vioi are un sistem nervos relativ mare; și în starea de crisalidă se observă o creștere iute a sistemului nervos. Această regulă se vede în toată seria animalelor. Așa marsuinul are un crier mare relativ cu cele alte animale, și aceasta se explică prin cantitatea de mișcare ce animalul dezvoltă. Vra se zică dezvoltarea sistemului nervos stă în strînsă legătură cu dezvoltarea sistemului muscular.

De aici ar urma că la cal a cărui forță musculară ieste mult mai mare de cît la om, să fie și un crier mai mare, pe cînd din contra calul îl are mai mic. Aceasta o explica Spencer în chipul următoriu: mărimea crierului nu variază numai după cantitatea de mișcare, ci și după varietatea mișcării. Așa un animal, cu toate că ar dezvoltă o forță musculară mică, înse varietată, complicată, va avea crierul mai dezvoltat de cît al unui animal, care dezvoltă multă forță musculară înse foarte uniformă. Un goril d. e. produce aproape atîta mișcare cît un selbatec sau cît un țeran, cu toate aceștea crierul seu e de două ori mai mii de cît al celui din urmă; deci crierul nu crește nu mai proporțional cu cantitatea de mișcare, ci și cu heterogenitatea mișcării. Iată ce zice H. Spencer: *Pretutindenea unde se produce multă mișcare, se află un sistem nervos relativ mare; pretutindenea unde mișcarea produsă ieste heterogenă (de multe chipuri), cu toate că în mică cantitate, se găsește un sistem nervos relativ mare,*

pretulindenea unde mișcarea produsă iese și mare și heterogenă se găsește și un sistem nervos foarte mare.

Vedem deci, că mărimea crierului variază din multe cauze și nu se poate hotări așa ușor, că dacă femeia ar avea crierul mai mic, ar fi mai puțin inteligentă de cât bărbatul, care mai întotdeauna produce mai mare cantitate de mișcare.

Nu atiră numai mărimea crierului de cantitatea de mișcare, ci organismul întreg: d. e. un animal care produce mai multă mișcare de cât altul, are nevoie de niște mușchi puternici, aceștia de niște oase tari pe cari să se răzume, pe urmă de o circulațiune activă, care să hrănească acești mușchi, apoi, și de un aparat digestiv bine dezvoltat; mai trebuie ca produsele ce rezultă din combustiuinea animală să fie cât mai curînd lepădate și oxigenul să străbată în mare cantitate în sînge, pentru care lucru e nevoie de un aparat respiratoriu bine dezvoltat.

Iată pentru ce mușchii femeiei sînt mai mici, scheletul mai ușor, respirațiunea mai înceată, în sfîrșit pentru ce toate funcțiunile sînt mai slabe!

Putem deduce că la acele animale unde femeia trebuie ca, îngrijindu-se de copii, să dezvolte o putere mai mare sau mai variată de cât bărbatul, să aibă un crier mai mare. Acolo unde ocupațiile se egaleză găsim și un crier egal.

Ca dovadă că e așa vom cita fapte din cari se poate trage concluzie pentru ceea ce susținem. Craniile din caverna de la *Lozère* au o încăpere, după Broca, de 1606 la bărbați și 1507 la femei, în timp ce la parizienii de azi încăperea craniului e de 1558 la bărbați și 1336 la femei. Vedem dar, că craniile bărbaților din vîrsta de piatră erau mai voluminoase de cât ale celor de azi și deosebire între bărbatul și femeia de atunci era numai de 99; între parizianul și pariziana de azi, deosebirea e de 222. Mai la toate, ooparele selbatece de azi deosebirea între bărbat și femeie e mică, de multe ori femeia e superioară bărbatului; deosebirea între țeran și țerancă e mai mică de cât între parizian și pariziană, cari în adevăr se deosebesc foarte mult prin felul ocupațiilor, mai ales în clasele culte despre cari se și vorbește.

Ceea ce e mai curios în chestia aceasta este că cel puțin pe cât am putut să mă încredințez, nime n'a căutat să vadă dacă în adevăr are femeia mai puțin crier de cât bărbatul, ținînd samă de greutatea trupului. A zice că de aceasta nu trebuie să ținem sama nu se poate, pentru că atunci se cunoaște un crier de elefant care cîntărea peste 3000 de grame, și nu mai relativ la greutatea trupului iera mai ușor de cât la om.

Întrebuințînd datele din autorii citați și chiar din articolul D. Delaunay să vedem cum stă lucrul.

Dacă luăm greutatea crierului femeesc ca unitate atunci aflăm următoarele valori pentru greutatea celui bărbătesc.

$$\text{După Wag. } \frac{1410 \text{ (cr. bărb.)}}{1262 \text{ (cr. fem.)}} = 1.117, \text{ adică } 1.12 \text{ pentru greutatea celui bărbătesc.}$$

$$\text{După Huschke } \frac{1424 \text{ (cr. bărb.)}}{1272 \text{ (cr. fem.)}} = 1.119 \text{ adică } 1.12 \text{ pentru greutatea celui bărbătesc.}$$

$$\text{După Broca } \frac{1323 \text{ (cr. bărb.)}}{1210 \text{ (cr. fem.)}} = 1.095 \text{ adică } 1.10 \text{ pentru greutatea celui bărbătesc.}$$

Compărind acumă greutățile medii ale trupului și luând ca diferență numai 8 chilograme, de și Guy citat de Dl. Delauny admite 11, ceea ce ne ar veni mai bine nouă, găsim:

$$\text{După media de la 9157 soldați americani (G)} \\ \frac{64.4 \text{ (gr. trup bărb.)}}{56 \text{ (gr. trup fem.)}} = 1.144$$

$$\text{După media de la 12740 de bavarezii:} \\ \frac{65.5 \text{ (gr. trup bărb.)}}{57.5 \text{ (gr. trup fem.)}} = 1.133$$

$$\text{După media de la 617 englezi} \\ \frac{68.8 \text{ (gr. trup bărb.)}}{60.8 \text{ (gr. trup fem.)}} = 1.131$$

Prin urmare bărbații au mai mult corp de cât s'ar cuveni după crierii lor, sau au prea puțin crier după greutatea trupului. Prin urmare ajungem la o închiere, de sigur neașteptată, adică **că femeile relativ cu greutatea trupului lor au mai mult crier de cât bărbații.**

De aici ne ferim a trage concluzii cum obișnuiesc a face adversarii femeilor din micimea crierului, căci nenumărate fapte ne arată, că inteligența și cu mărimea crierului stau în raporturi foarte curioase, d. e. oameni foarte inteligenți la care crierul ieră ca la oamenii ordinarî: C. H. Fuchs avea 1499, C. F. Gaus 1492, C. I. Hermun 1356. Lucru și mai caracteristic că unii oameni însemnați au avut un crier mai mic de cât media ordinară la femei, d. ex. Hasman 1,226, pe cînd la femei 1,250.

Copilul mic are crierul proporțional cu corpul mai greu de cât omul adult.

D. Bergman și Parchape a găsit la mai mulți nebuni că crierul cîntărea 1815 și 1750 aproape aceeași greutate ca al lui Cuvier care cîntărea 1,829.

Cu toate că de obicei omul are crierul proporțional cu tra-

pul mai greu de cît cele alte animale, totuși sînt cîte-va quadrumane, ca Uistiti și unele păseri cari îl au mai greț.

În Antropologia D-lui Topinard găsim următoarea listă de greutatea crierului la deosebite popoare.

105	Engleji și Scoțieni (Peacock)	1427	gr.
28	Franceji (Parchape).	1337	"
40	Germani (Huschke).	1382	"
11	(Wagner).	1392	"
50	Austriaci (Weisbach)	1342	"
1	Hotentot (Wyman).	1417	"
1	Negru (Broca)	1520	"

Din care listă vedem că Francezii au crierul aproape cu o sută de gr. mai ușor de cît al Englezilor și mai ușor de cît al Germanilor și al Austriacilor.

Ar trebui dar să credem și să hotărîm că Francezii sînt mai puțin inteligenți de cît toți cei citați. Ar mai trebui să credem că un hotentot ar putea să fie mai inteligent decît un Englez !?

Trebuie deci să recunoaștem, că inteligența își are pricina și în alte fapte mult mai complicate de cît greutatea brută a crierului, căci alt-feliu eșim la niște concluzii cu totul absurde.

Dacă se întimplă aceasta de la popor la popor, cu cît mai mult nu s'ar putea să existe deosebire între femeie și bărbat între cari și deosebirea de funcțiuni e mai mare, de cît între bărbați din popoare deosebite.

Toate acestea ne arată că inteligența atîrnă nu numai de la greutatea crierului, ci și de la alte fapte foarte complicate și necunoscute, așa d. e să știe că pătura cenușie anterioară ieste organul inteligenței, dar nu s'a cîntărit, nici nu se știe exact pînă unde se întinde, adecă care e marginea între organele inteligenței și ale mișcării.

Iată în scurt șirul demonstrațiunei noastre:

Crierul nu crește numai cu inteligența, ci și cu tăria mișcării, precum și cu varietatea ieî; femeile au în mod absolut mai puțin crier de cît bărbații, pentru că nu produc nici atîta cantitate de mișcare cît aceștia, nici așa de varietată, în cazul contrar au ele crierul mai mare; în raport cu greutatea trupului lor femeile au mai mult crier de cît bărbații; organul inteligenței nu ieste nici de ajuns de bine precizat, nici nu s'a făcut comparație în privința acestuia și prin urmare greutatea crierului nu poate fi întrebuintată ca armă în contra acelor ce pretind că femeia e așa de inteligentă ca și bărbatul.

Noî declărăm, că d. Delaunay și cu toții sînt de rea credință în chestiunea femeiei deși oamenii științei trebuie să fie cei mai desbrăcați de prejudiții. Cu toate că nu sînt aceștia de acum

cei dintăi de vreme ce ilustrul naturalist Cuvier a fost în stare să ascundă în pod un schelet de om fosil numai ca să nu atace prejudițiile. Zicem că e de rea credință bázându-ne pe următoarele fapte:

I). Spune că crierul femeii de azi e mai mic de cât al acelei din vristă de piatră ; dar nu spune că și al bărbatului de azi e mai mic decât al aceluia de atunci. Faptă din care se scoate altă concluzie de cât aceea ce scoate D-lu.

II). Printre caracterele de inferioritate ale femeii, spune că ea are omo-plata stîngă mai mare de cât cea dreaptă, dar asemenea caractere se găsesc și la bărbați: ieii au falca inferioară mai grea de cât la femei, fapt care se observă la momiță și la rasele inferioare. Așa dar cât e vorba despre asemenea lucruri se pot găsi o mult me și la unii și la alții.

III). Mai grav de cât toate e că în alte cîntăriri ieia în samă greutatea trupului, pe cînd la femei să ferește de a face aceasta.

Noi partizanii chestiunii femeii, lăsând ori ce la o parte zicem, că *societatea e datoare a da tuturor mijloace e ale pentru a-și dezvoltă inteligența, după cât vor fi capabili, și că e nedrept și laș ca sub pretext că femeia e proastă să o luse în părăsire în loc de a-i da mijloace de dezvoltare egale cu ale bărbaților, după cum ar trebui să facă o societate justă.*

BCU Cluj / Central University Library Sofia Nădejde.

NOUȚĂȚI ȘTIINȚIFICE

Oamenii cu 34 de dinți

DI, *Fontan* a aflat la Neocalcedonienii două măsele mai mult de cât la ceilalți oameni. Ieste cunoscut că toți oamenii au câte 10 măsele în fie-care falcă, Neocalcedonienii înse au 12 în falca de sus. Aceste măsele nu sînt destul de dezvoltate, dar tot au corona formată ca și celelalte... Ceea ce e mai curios, este că chiar momițele antropomorfe (gorilul, șimpanzeul urang-utangul) au tot numai câte 10 măsele în falcă. Prin urmare prin prezența măselelor citate Neocalcedonienii au păstrat caractere mai inferioare de cât ale antropomorfelor. Să nu se creadă, că aceste măsele s'au aflat numai la vre un individ, multe cranii cercetate au prezentat măselele în chestie. (*Revue scientifique*, No. 2, 9 Iuillet 1881).

Despre închiegarea șingelui.

M. Léon Frédéricq explică închiegarea șingelui în modul următoriu în No. 23, 4 Dec. 1880. Se știe că în șingele scos din organisme se produce *fibrină*, care trage în jos globulele șingelui și formează în fundul vasului o pătură virtoasă. Fibrina se poate scoate din șinge, dacă îl batem cu vergele, căci atunci iea se prinde de acestea. În șingele din animalele vii nu se află fibrină, ci o altă substanță albuminoasă numită *fibrinogen*, aceasta nici afară din organism nu se poate închiegă. Fibrinogenul înse se poate preface în fibrină prin lucrarea unei substanțe produse de globulele albe. Aceasta pricinuește transformarea fibrinogenului în fibrină și prin urmare închiegarea.—Dl. Léon Frédéricq citează naturaliștii cari au dovedit existența fibrinogenului și l'au despărțit din șinge; pe acei cari au dovedit că globulele albe produc substanța care schimbă fibrinogenul în fibrină și au izolat'o și studiat'o; precum și pe toți acei cari au luminat această chestiune și au dovedit cum se petrece lucrul în adevăr.—Iată deci încă un fenomen neînțeles bine, până în timpurile din urmă, acuma bine studiat și explicat!

Despre origina lavei.

Dl. Barrois citează un memoriu al lui C. E. Dutton, geolog american, în care autoriul susține cu o serie de probe că lava actuală nu e remășiță din vechia materie ligidă a pământului, ci produsă din nou prin topirea păturilor adânci. Aice nu putem aduce, cel puțin de o cam dată, probele lui Dutton; dar după ideea noastră, presupunerea lui e întemeiată, acuma în adevăr nu va fi mai existînd urmă din vechea materie ligidă.—[Revue scientifique No. 6. 1881].

Despre fenomenele intime ale fecundațiunii la animale și vegetale.

Despre această chestiune ne rezumează Dl. Henneguy în No. 5, 1881 din Revue scientifique starea actuală a cunoștințelor.

Se știe că la animale elementul feminin e reprezentat prin *ou* și cel bărbătesc prin *spermatozoariu*. Oul adevărat e o celulă cu *protoplasma* și *nucleu*, spermatozoariul e de asemenea o celulă mișcătoare, în general, prin ajutoriul unei prelungiri în formă de coadă.—Pentru ca *oul* să fie fecundat trebuie ca un spermatozoariu să străbată într'însul și să se amestece împreună protoplasmele lor. Spermatozoariul după intrarea lui în ou iese o formă rotundă și în ovul se văd două nuclee, unul nucleul ovulului și altul acel al spermatozoariului. Aceste nuclee se unesc și formează unul singur, în care se află amestecată protoplasma din nucleul femeesc cu cea din cel bărbătesc. Apoi din acest nucleu se formează prin împărțire, două; apoi din două patru, etc. și prin urmare fie care celulă din acele ce se fac din ovul cuprinde în sine protoplasma din ou și din spermatozoariu.

Maî de mult nu se știea că spermatozoariii străbat în ou, aceasta înse s'a aflat de mult, dar că străbate numai unul nu se știea până în timpurile din urmă. S'a observat cu această ocazie un fapt curios, că adevărat în dată după ce spermatozoariul a intrat în ovul, acesta se învâlește cu o membrană, care nu mai lasă să între alții. Dacă ovul e cam stricat și pot străbate mai mulți, atunci nu poate oul să se desvolte, dacă înse oul e prea tânăr și nucleul femeesc nu e încă unit într'un loc, atunci străbat mai mulți spermatozoari și se capătă un product monstruos.

La vegetalele inferioare s'a observat că fenomenele samănă foarte mult cu cele descrise la animale: și aici se află elemente corespunzătoare cu ovulul și spermatozoidul și aici s'a observat că un singur anterozoid poate străbate în ovul și apoi ovulul se îmbracă cu o membrană, care împiedecă intrarea altora.—La fanerogame, elementul corespunzătorii cu ovulul animal, e o celulă aflătoare în așa numitul (cu greșală) ovul. Pentru ca să fie fecundată acea celulă, trebuie că tubul po-

linic desvoltat din firul de polen căzut pe stigmă să ajungă în contact cu celula și materia să se amestece. Din protoplasma ce străbate din firul polinic în celula femească (adev. ovul) se formează un nucleu bărbătesc, care se unește cu acel femeesc și apoi toate nucleele se formează prin împărțirea acestuia.—Din una din celule produse din ovulul fecundat se face embrionul, adică planta tânără...

Iată dar pân la ce adâncime a străbătut știința în secretele vieții intime a ființelor organice și câtă asemănare iese în această privință între animale și vegetale...

LUCRURI CIUDATE

Azotul și Dl. L. Vorel.

În conferința d-sale intitulată *Aerul admosferic* (pentru ce admosferic?) vedem oxigenul pus între acele gaze cari se pot preface în licide prin apăsare și recire, pe cînd pe azot îl numește permanent, *adică până acuma, „n'a putut fi nici liquifiat nici solidificat.”* Asta înșamnă ca dl. Vorel nu are cunoștință de faptul, că *acuma nu mai există gaze permanente.* La ¹⁴/₂₆ Noemvrie 1877 în ședința Academiei de științe de la Paris Cailletet a anunțat că a liquifiat *bioxidul de azot.* La ¹²/₂₁ Decemvrie tot dl. Cailletet a anunțat că a liquifiat *oxigenul și oxidul de cărbune* și în ¹⁹/₃₁ Decemvre că a liquifiat *azotul și hidrogenul.* Iată cum stă decî lucrul și până la altă ceva trimetem pe dl. Vorel la *Revista științifică* No. 21 Anul al VIII pag. 323.

T. U.

*Respunsul revistei Asachî în chestia plagiatului
d-lui V. C. Buțureanu.*

Redacțiunea declară că controlează numai conținutul publicațiilor și nu și originalitatea și că plagierea prin urmare rămîne asupra celui ce subsemnează, așa înțelegem și noi, numai ne pare reu. că chiar între membrii comitetului se află un om, care are tristul vișiu al plagiatului.

Găsim înse ciudată ideea arătată de Redacțiune în următoarea formă: «credem că revista „Contemporanul» a fost prea aspră cătră Dl. V. C. Buțureanu, căci „dînsul nu trată despre invențiunile și descoperirile sale, „ci de ale altor, așa că urmă să se ajute cu autorii ce „au scris despre ele.» Aice nu se face nici măi mult nici măi puțin, de cît a scuză plagiatul, făcîndu-se a nu ști că dl. Buțureanu a *învățut buchea din Paradol și a apoi a spus lecția pe dea rostul înaintea publicului*, cu scop de a trece de istoric profund. Noi vom fi fără de milă în lupta noastră în contra șarlatanilor științifici, să nu uite aceasta Redacțiunea revistei „Asachi» și tot odată anunțăm pe dl. V. C. Buțureanu că n'a sîrșit' o încă cu noi. — Nu-i ajunge cîtă buche a spus cînd ieră elev și de cînd e profesor înaintea elevilor! *Verax.*

RESPUNS D-LUI DAVIDESCU.

În urma denunțării ce am făcut prin No. 7. al „Contemporanului» ca D-sa ar fi autoriul monstruozițiilor citate la finele No. 6, dl. Davidescu a crezut folositoriu a desmînți faptul prin „Liberalul». Acolo ne întreață, dacă am fost la lecțiunile D-sale ca să putem află ce spune D-sa. Pentru a dovedi că am spus adevărul, iată la ce ne declărăm gata: Dl. Inspector al școalelor secundare să facă o cercetare, să caute în *Introducerea în științele naturale* a d-lui Nănianu și să vadă dacă monstruozițiile enumerate de T. U. în No. 1 al Contemporanului au fost îndreptate. Dl. Inspector se va convinge că în cărțile tuturor elevilor din anul trecut nu s'aũ făcut îndreptări.—Elevii cred și acuma că *există eclipse inelare de lună* și le aduc ca probe pentru rotundimea pămîntului!! Cît despre monstruozițiile denunțate în No. 6 le va află dl. Inspector în caetele tuturor elevilor. Noi avem toată încrederea în Dl. Inspector și primim ca bune rezultatele anchetei ce-o propunem. Să vedem numai de va a fi dl. Davidescu mulțămît, cînd știe că adevărindu-se vorbele noastre, cade sub loviturile unui articol din legea Instrucțiunei.

T. U.